

УДК 008:811.161.2'282.5(477.85)

ФІКСАЦІЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ГОВІРКИ В КНИГОВИДАННЯХ, АУДІОКНИГАХ ТА СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ**Василь ОЗОРОВИЧ** – здобувач освітньо-наукового ступеня

Навчально-наукового інституту мистецтв, Карпатський національний університет,

ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

<https://orcid.org/0009-0003-8692-1977><https://doi.org/10.35619/ucpmk.51.1085>

vasyl.ozorovych.22@pnu.edu.ua

Комплексно висвітлено фіксацію та популяризацію гуцульської говірки в сучасному культурному просторі на прикладі книговидавань, аудіокниг і цифрових медіа. Розкрито культурологічне значення говірки як елемента нематеріальної спадщини та своєрідного маркера локальної ідентичності гуцулів. Наголошено, що аудіоформати забезпечують унікальну можливість збереження автентичного звучання, інтонації та ритміки говірки, тоді як друковані видання формують письмовий корпус локальної лексики. Зазначено, що через ці носії відбувається передача знань про гуцулів, їх світогляд, побут, ритуал, традиції. У цьому сенсі словники та записи виступають як інструменти «активації» культурної ідентичності: вони дозволяють носіям і поза носіями бачити, чути, усвідомлювати свою мовну й культурну відмінність. Доведено, що комплексна фіксація у медіасфері сприяє не лише збереженню мовної традиції, але й активній репрезентації гуцульської культури в національному та глобальному інформаційному просторі.

Ключові слова: гуцульська говірка, культурна ідентичність, фіксація, популяризація, книговидавання, аудіо книга, медіа простір, нематеріальна культурна спадщина, діалект, гуцули.

Актуальність дослідження теми. Одними з найцікавіших і найархаїчніших говорів карпатської групи, що входять до південно-західного наріччя української мови є гуцульська говірка як одна з найвиразніших локальних форм українського мовного та культурного простору. Вона функціонує як щоденна комунікативна практика, як естетичний код у художніх текстах і як маркер локальної ідентичності в публічній культурі. Сучасні книговидавання, аудіокнижки, подкасти, фоноархіви, YouTube-канали зробили говірку гуцулів більш доступнішою для фіксації та репрезентації, водночас поставивши перед дослідником низку питань: що й як саме ми фіксуємо, за якими принципами описуємо, як поєднати лінгвістичну точність із культурологічною інтерпретацією та етикою спільноти-носія.

Мета статті полягає у розкритті механізмів функціонування гуцульської говірки та способи її фіксації у книговидаваннях і аудіокнигах як засобу збереження культурної ідентичності гуцулів, а також комплексно охарактеризувати соціокультурні сфери вжитку говірки, практики її фіксації; оцінити значення фіксації у медіа для збереження культурної ідентичності спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фіксація гуцульської говірки є важливою для збереження нематеріальної культурної спадщини та локальної ідентичності. У 2017 році у видавництві «Писаний Камінь» надруковано унікальне видання «Тлумачний словник гуцульських говірок», автором якого є ветеран праці, член Національної спілки журналістів України, редактор літературно-мистецького і громадсько-суспільного часопису «Гуцули і Гуцульщина» (на громадських засадах) П. Гавука. Ґрунтовне дослідження містить близько 20.000 слів, які «<...>» широко вживаними на території Гуцульщини, в українській діаспорі за кордоном. У словнику зібрано слова-діалектизми та їх розшифровано, адже вони поширені у повсякденному житті, побуті, культурі горян, при веденні домашнього і полонинського господарства, лісопереробці, солеварінні, одвічній національно-визвольній боротьбі Січового стрілецтва та ОУН-УПА проти різного ґибу загарбників рідних земель. Саме у цій праці вперше серед словникових видань систематизовано гуцульські назви населених пунктів, релігійних свят, імен людей, календарних місяців і днів, одиниць виміру, певної кількості числівників тощо» [2; 3]. На сторінках словника автор подав призабуті слова материнської мови, що в певній мірі випали з ужитку. На жаль, автор не охарактеризував фонетичну транскрипцію, однак описав фонетичну структуру слова, пропонуючи родовий відмінок, зафіксував глосарії окремих діалектизмів у творах художньої літератури. Для більш зручного користування П. Гавука згрупував висловлювання про рідну мову, релігійні свята, давні та сучасні назви значної частини населених пунктів, найбільш поширені жіночі та чоловічі імена, назви місяців за старим і новим стилями, дні тижня та чимало числівників і мір. Книга містить і тематичні добірки для читачів різного віку [2].

Відомим збирачем і дослідником гуцульської лексики є український етнограф, письменник, громадсько-політичний діяч, священик, драматург, Софрон Витвицький, автор праці «Rys historyczny o Huculach» (1863 р.). Митець зазначав, що гуцули вживають деякі оригінальні вислови, не зрозумілі

тим, хто не знайомий з цим народом зблизка. С. Витвицький у дослідженні подав багатий фактологічний етнографічний матеріал про походження, життя, розселення, вірування, звичаї і традиції гуцулів. Його працею цікавилися Іван Франко, Яків Головацький, Іван Вагилевич, Оскар Кольберг, Юрій Федькович, Михайло Драгоманов, Оскар Кольберг, Леопольд Вайгель, Станіслав Вінценз та інші. У книзі автор детально розкрив вдачу та характерні особливості гуцулів, їх антропологічні особливості, корисну інформацію про лікарські рослини Карпат, статистичні дані про тривалість життя та смертність, релігійність гуцулів, вірування, гуцульський стрій та ін. Є у праці окремий розділ під назвою «Про моральність гуцулів і їхній характер». Отже, повний переклад українською мовою книги «Історичний нарис про гуцулів» є помітним явищем в скарбниці сучасного гуцулознавства [1]. Варто зазначити, що детальне вивчення творчої спадщини Софрона Витвицького працівники Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського розпочали ще у 1990-х роках. Згідно зібраних матеріалів опублікували низку наукових та науково-популярних статей, здійснили переклад і першу публікацію українською мовою етнографічної частини головної народознавчої праці С. Витвицького про гуцулів. У 2024 році світ побачила ґрунтовна праця присвячена 160-річчю публікації праці польською мовою, 205-річчю від дня народження її автора С. Витвицького (1819-1879 рр.) та 30-річчю виходу першого українського перекладу цього дослідження, зокрема її етнографічної частини. Нове видання містить десять розділів, в яких текст доповнений ілюстративним матеріалом. Його перу належить «Історичний нарис про гуцулів» (2024 р.) [5]. На інші праці подано посилання в тексті статті.

Виклад основного матеріалу. Гуцульська говірка функціонує в побутовій, фольклорній, літературній і медійній сферах. Словники, зокрема «Гуцульські говірки. Короткий словник» (1997) та «Тлумачний словник гуцульських говірок» (2017), відіграють роль документування та популяризації локальної мови. У медіа-середовищі говірка фіксується в аудіокнигах («Дідо Иванчік»), подкастах («Гуцульська мова чи говірка»), та цифрових архівах (ЕАУФ). Усі ці форми сприяють не лише збереженню мовної різноманітності, але й підтримці етнокультурної самоідентифікації гуцулів.

Радіоформат сприяє збереженню не лише вимови, а й емоційної передачі (сміх, протяжність звуків, паузи). Медіатексти з гуцульською вимовою формують нову аудіоідентичність Карпатського регіону. Надзвичайно популярним в останні десятиріччя є функціонування різноманітних відеоблогів. Зокрема, про особливості використання гуцульських діалектних рис на сьогодні чимало можна перпнути з відеоблогу І. Вихованець «Ліжник-TV» на платформі Youtube. Відрадно, що авторка блогу має гуцульське коріння і є носієм гуцульського діалекту. «На каналі виходять гумористичні випуски новин і програма «Агій на біду!». Повідомляючи новини, коментуючи їх і спілкуючись із рідними та знайомими, що залишаються за кадром, авторка блогу використовує гуцульську говірку, відтворюючи її фонетичні, морфологічні та лексичні риси... Діалектне мовлення дедалі активніше проникає в україномовний інтернет-простір. Оскільки формат відео дає змогу найбільш повно зафіксувати та передати всі говіркові риси, популярним майданчиком для репрезентації діалектів є Youtube. Ютуб-канали, на яких представлено діалектний матеріал, неоднакові за спрямуванням та наповненням і мають різну цільову аудиторію» [7; 23–24].

На сьогодні аудіокнижки є сучасними формами фіксації гуцульської говірки. Зазначимо, як новий формат, аудіокнижка поєднує в собі документальність звучання та художню репрезентацію, що робить її одним із найефективніших інструментів збереження автентичної мови. Безперечно, для гуцульського середовища це не лише засіб популяризації літературних текстів, а й спосіб закріпити фонетичні, інтонаційні й лексичні особливості живого мовлення.

Ключовою та популярною в репрезентації гуцульської говірки в наш час є книга-роман «Дідо Иванчік» відомого дослідника Гуцульщини, письменника та етнографа П. Шекерика-Дониківа, написана ним у 30-х роках ХХ ст. Довгі роки книгу вважали втраченою та, відрадно, що митці віднайшли усі розділи твору. Декілька років тому в Івано-Франківську відбулася презентація аудіокнижки. Це перший і поки єдиний аудіо-роман, озвучений гуцульським діалектом. Гуцульщина завжди привертала увагу завдяки своїй самобутності, що втілена в мові, музиці, способі життя, заняттях, традиціях, літературі тощо [3].

«Аудіокнижка «Дідо Иванчік» – особливий проект ще й тому, що у 10 годинах звучання текст роману поєднаний зі звуками, які супроводжують життя в Карпатах. «Це звуки гір – звуки природи і голоси людей та тварин, звуки гуцульських музичних інструментів», – розповідає ініціатор проекту В. Юськів, музикант франківського гурту КОРАЛЛІ, голова громадської організації «Арт-Лаб КОРАЛЛІ». Музикант зазначає, що книжка вразила його настільки, що ідея її озвучити виникла одразу. А відгуки на намагання поділитися досвідом закріпили наміри. «Десять років тому я прочитав цей роман на одному диханні, – каже він. – Рекомендував потім друзям, знайомим – у ньому захований багатогранний всесвіт Гуцульщини. Але мало хто читав більше двох-трьох сторінок, ніхто не осиливав до кінця. Треба було, щоби вона зазвучала». Озвучення гуцульського роману грантом підтримав Український Культурний Фонд. Запис робили на Верховинщині. Робота тривала майже рік. Голос аудіопроекту – теж правдиво

гуцульський. Начитав роман В. Зеленчук, науковий співробітник музею І. Франка у Криворівні, журналіст за фахом. Це мова, якою В. Зеленчук послуговується щодня, відтак вимова й інтонації – автентичні. У Львівському університеті, де кількадесят років тому вчився Зеленчук, розповідають уже як байку, мовляв, приїхав гуцул вчитися української літературної мови та й весь виш погуцулював. У романі П. Шекерика-Доника докладно й цікаво описане гуцульське життя початку минулого століття – побут, заняття, уявлення, зазначає Василь Зеленчук. А дідо Иванчік – це взагалі реальна особа, такий собі Іо Микитейчук, що жив у с. Голови у 1830-1910 роках, далекий родич автора книги. В. Зеленчук брав участь у впорядкуванні та підготовці до друку рукопису роману, який тривалий час вважався втраченим. Було відомо, що автор закінчив текст на свій день народження – 20 квітня 1940 р. Через два тижні Петра Шекерика-Доника заарештували разом із сином і звинуватили у антирадянській діяльності. Всі рукописи та інша література під час обшуку були спалені. Через півроку НКВС засудила його до 8 років ув'язнення та заслання. На засланні в росії він зник безвісти – досі доля Шекерика-Доника невідома. Але роман знайшовся. Письменник передбачив арешт і віддав рукопис односельцям. На початку 2000-х його передала в редакцію Верховинської газети сусідка письменника. У книзі бракувало кількох розділів, один із них обривався на півслові – таким роман «Дідо Иванчік» вперше опублікований у 2007 році. Аудіокнигу доповнили розділами, які вважалися втраченими [3].

Відомим та популярним на сьогодні в Україні є Цикл радіопередач «Казки Гуцульщини» (Громадське радіо, 2020 р.), мета якого полягає у відтворенні народних текстів з автентичними вставками носіїв говірки. Наприклад, одна з казок починається словами: «Був-с собі газда, та мав він три файні діти, а найменшого звали Іванко – той найгаздівськийший був». Тут фіксується вживання форм із «-с» (був-с), лексеми «файний» та архаїчних наголосів. Радіоформат дозволяє зберегти не лише вимову, а й емоційне забарвлення, що підсилює культурну автентичність.

Вартим уваги є Подкаст (аудіозапис) «Гуцульська мова чи говірка: пояснюють дослідники» (Living by Art, 2022), в якому присутнє поєднання аналітичних коментарів і польових записів. Поза сумнівом, це робить подкаст не лише інформаційним, але й дослідницьким. Три структури (Коцюбинського 10, Urban Space Radio та Фундація українських гуцулів у Румунії (FUNDATIA UCRAINENILOR HUNGARI DIN ROMANIA)) об'єдналися для створення проєкту у вигляді першої онлайн-галереї «Жити (з) мистецтвом» про культуру та мистецьку спадщину гуцулів від Заходу України до півночі Румунії, які впливали на розвиток і формування сучасного мистецтва України та світу. Створений організаторами проєкт має на меті вивести культурні надбання гуцулів на мапу світу і розвінчати стереотипи та міфи пов'язані із майстрами народного ремесла: від створення музичних інструментів, мистецтва у вжитку, літератури до приготування сирних коників та притаманного на Гуцульщині діалекту (гуцульської мови).

Проєкт передбачає висвітлення одразу чотирьох тематичних напрямів: література, візуальне мистецтво, музика та ужиткове мистецтво. Для повного занурення в історію кожного майстра та розуміння його контексту організатори створили подкасти, відеосюжети, фото галерею і тексти про гуцульських майстрів, їх ремесло та життєву рутину без прикрашання і романтизації, щоб відвідувачі галереї змогли їх пізнати справжніми, зрозуміти, відчувати, а пізніше особисто відвідати, додали на сайт мапу з відзначеними географічними координатами кожного героя та локації, а для зручності позначили територію проживання гуцулів. Отже, такі формати сприяють не тільки фіксації, а й зміні ставлення суспільства до діалектів [4].

Висновки. Отже, фіксація та популяризація гуцульської говірки у книговидавництві, аудіокнигах, медіапросторі загалом є ефективним засобом збереження культурної ідентичності гуцулів. Ця діяльність не лише документує мовну форму, але й забезпечує її передачу та репрезентацію в сучасному культурному просторі. Медіа сприяють відродженню інтересу до локальної культури, роблячи гуцульську мову живою складовою культурного ландшафту України. Аудіоформат дає перевагу автентичного звучання – збереження фонетичних і просодичних ознак говірки, які неможливо передати письмом. Аудіокниги стають новим інструментом етнокультурної освіти – через них гуцульська мова потрапляє до шкільних, музейних, туристичних і медійних контекстів. Фіксація у звуці сприяє формуванню аудіоідентичності регіону, яка доповнює традиційну візуальну культуру Карпат. Безперечно, аудіоформати сприяють не тільки фіксації, а й переформатуванню ставлення суспільства до діалектів. Через інтонацію, тембр, жести слухач отримує безпосередній контакт із культурою, що відповідає концепції «живої мови» як частини нематеріальної спадщини. Аудіокниги й подкасти виконують функцію культурного мосту між минулим і сучасністю, дають можливість почути автентичне мовлення, зафіксувати фонетику, ритм, інтонацію та водночас популяризувати гуцульську культуру в цифровому просторі. Таким чином, фіксація говірки має дві ключові функції: консерваційну, що полягає у збереженні мовного матеріалу та трансляційну як репрезентацію для майбутніх поколінь і зовнішнього середовища. Це особливо важливо для суспільства, яке може відчувати тиск стандартної мови чи глобалізаційних процесів.

Список використаної літератури

1. Вперше українською мовою опубліковано повний текст книги Софрона Витвицького «Історичний нарис про гуцулів». Західний кур'єр. URL : <https://kuryer.if.ua/vpershe-ukrayinskoju-movoyu-opublikovano-povnyj-tekst-knygy-sofrona-vytvytzkogo-istorychnyj-narys-pro-guczuliv/>.
2. Гавука П. Д. Тлумачний словник гуцульських говірок. Косів : Писаний Камінь, 2017. 296 с.
3. «Дідо Иванчик»: вйшов аудіо роман гуцульською мовою. *Sotka*. URL: <https://sotka.life/dido-yvanchik-vyjshev-audioroman-hutsulskoju-movoiu/>
4. Жити (з) мистецтвом. URL : livingbyart.online/podcast/huczulska-mova-chy-hovirka-poyasnyuyut-doslidnyky/
5. *Історичний нарис про гуцулів. Перекл. із польської Миколи Васильчука, Андріани Ємчук; передм. і приміт. Ярослав Ткачук, Миколи Васильчука, Андріани Ємчук. Львів : Растр-7, 2024. 158 с.; іл.*
6. Колесник Л. Особливості гуцульської говірки села Розтоки Вишницького району Чернівецької області. *Лінгвістика*. 2023. № 2 (48). URL dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10031/4.%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D1%94%D1%81%D0%BD%D1%96%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Семенюк О. Гуцульський діалект в українському YouTube-просторі. *ZFS Journal*, 2022, № 22 (ч. 2). С. 23–28. URL : http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/22/part_2/4.pdf
8. Хобзей Н., Закревська Я., Зеленчук В. Гуцульські говірки. *Короткий словник*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 232 с.

References

1. Vpershe ukayinskoju movoyu opublikovano povnyy tekst knyhy Sofrona Vytvytskoho «Istorychnyy narys pro hutsuliv». Zakhidnyy kuryer. URL : <https://kuryer.if.ua/vpershe-ukrayinskoju-movoyu-opublikovano-povnyj-tekst-knygy-sofrona-vytvytzkogo-istorychnyj-narys-pro-guczuliv/>
2. Havuka P. D. Tlumachnyy slovnyk hutsulskykh hovirok. Kosiv : Pysanny Kamin, 2017. 296 p.
3. «Dido Yvanchyk»: vyshov audio roman hutsulskoyu movoyu. *Sotka*. URL: <https://sotka.life/dido-yvanchik-vyjshev-audioroman-hutsulskoju-movoiu/>
4. Zhyty (z) mystetstvom. URL : livingbyart.online/podcast/huczulska-mova-chy-hovirka-poyasnyuyut-doslidnyky/
5. Istorychnyy narys pro hutsuliv. Perekl. z polskoyi Mykoly Vasylychuka, Andriany Yemchuk; peredm. i prymit. Yaroslavy Tkachuk, Mykoly Vasylychuka, Andriany Yemchuk. L'viv : Rastr-7, 2024. 158 p. il.
6. Kolyesnik L. Osoblyvosti hutsulskoyi hovirky sela Roztoky Vyzhnytskoho rayonu Chernivetskoyi oblasti. *Linhvistyka*. 2023. № 2 (48). URL : dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10031/4.%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D1%94%D1%81%D0%BD%D1%96%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Semenyuk O. Hutsulskyi dialekt v ukayinskomy YouTube-prostori. *ZFS Journal*, 2022, № 22 (ч. 2). С. 23–28. URL : http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/22/part_2/4.pdf
8. Khobzey N., Zakrevska YA., Zelenchuk V. Hutsulski hovirky. *Korotkyi slovnyk*. Lviv : Instytut ukayinoznavstva im. I. Kryp'yakevycha NAN Ukrayiny, 1997. 232 s.

FIXATION AND POPULARIZATION OF THE HUTSUL DIALECT IN BOOKS, AUDIOBOOKS, AND THE MODERN MEDIA SPACE IN THE CONTEXT OF CULTURAL STUDIES

Vasyl OZOROVYCH – PhD student D. student at the Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

The article comprehensively covers the preservation and popularization of the Hutsul dialect in the modern cultural space using the example of book publications, audiobooks, and digital media. It reveals the cultural significance of the dialect as an element of intangible heritage and a unique marker of the local identity of the Hutsuls. It emphasizes that audio formats provide a unique opportunity to preserve the authentic sound, intonation, and rhythm of the dialect, while printed publications form a written corpus of local vocabulary. It is noted that these media convey knowledge about the Hutsuls, their worldview, way of life, rituals, and traditions. In this sense, dictionaries and recordings act as tools for «activating» cultural identity: they allow speakers and non-speakers to see, hear, and realize their linguistic and cultural differences. It has been proven that comprehensive recording in the media sphere contributes not only to the preservation of linguistic tradition, but also to the active representation of Hutsul culture in the national and global information space. Audiobooks and podcasts serve as a cultural bridge between the past and the present, providing an opportunity to hear authentic speech, record phonetics, rhythm, and intonation, and at the same time promote Hutsul culture in the digital space. Thus, recording dialects has two key functions: conservation, which consists of preserving linguistic material, and transmission, which consists of representing it for future generations and the outside world. This is especially important for societies that may feel pressure from standard languages or globalization processes.

Key words: Hutsul dialect, cultural identity; recording; popularization; book publishing; audiobook; media space; intangible cultural heritage; dialect; Hutsuls.

Стаття отримана 5.01.2025

Стаття прийнята 30.01.2025

Стаття опублікована 22.12.2025